

Korset och Kronan

Nr 99/2022

Jesus säger: Håll fast vid
det du har så att ingen
kommer och tar din krona
(Upp. 3:11)

Ordet om korset är en
dårskap för dem som går
förlorade, men för oss som
blir frälsta är det en Guds
kraft (1 Kor. 1:18)

Den gode herden
leder sina får (Joh. 10)

CA 10: Om nattvarden (17)

Vi har sett hur Konkordieformeln tydligt har bekänt sig till den sanna närvaron av Kristi kropp och blod i brödet och vinet. Bekännelsen förklarar att detta är ett faktum för alla nattvardsgäster, både fromma och ogudaktiga, så att de allesammans äter och dricker Kristi kropp och blod med munnen. Därmed har man avvisat den reformerta villfarelsen och dess företrädare Zwingli, Oecolampadius och Calvin m.fl. Därefter kommer Konkordieformeln in på de stridigheter som orsakats av Melancton och hans anhängare, de s.k. *filippisterna* och *kryptokalvinisterna* (de som i hemlighet ville införa den reformerta läran i de lutherska kyrkorna).

Konsekrationens innebörd

När det gäller konsekrationen (instiftelseordens upprepande) har vi sett hur Melancton efter Luthers död kraftigt

tog avstånd från det han kallade ”brödtillbedjan” (*artolatreia*). Med detta menade Melancton inte bara tillbedjan av själva brödet, vilket ju alla parter tog avstånd ifrån inklusive Luther. Nej, Melancton distanserade sig medvetet från Luthers ”massiva” tro att brödet i och med konsekrationen verkligen är Kristi kropp, vilken som sådan är tillbedjansvärd (motsvarande gäller förstås också Kristi blod i kalken). Luther brukade både *elevation* (upplyftande av det konsektrade brödet och vinet) och *adoration* (tillbedjan av Kristi kropp och blod med knäfall direkt efter konsekrationen).

Här utgick Luther från den bibliska läran om att även *Kristi mänskliga natur* är bärare av de gudomliga egenskaperna genom den personliga föreningen av Gud och människa i Kristi person. Detta var den s.k. *kyrilliska* teologin som Luther försvarade mot Nestorius villfarelse. Luther visade att de reformerta med sitt felaktiga skiljande av de två naturerna i Kristus i sak lärde detsamma som Nestorius. Detta gjorde Zwingli med sin s.k. ”alleosis-lära”. Bekännelsen säger:

Detta har doktor Luther i sin större bekännelse om den heliga nattvarden utförligt förklarat gent emot Zwinglis hädiska hävdande av alleosis, som innebär, att man fattar och förstår den ena naturen i stället för den andra, en lära, som Luther förvisar såsom ett djävulens bländverk till helvetets avgrund. (SD Art. 8, SKB, s. 635, Trigl 1020:21).

Omedelbar närvaro

Luther hävdade med kraft att Kristi kropp och blod blir förenade med brödet och vinet omedelbart genom konsekrationen. Denna sakramentala enhet är något som vi med vårt förnuft inte kan begripa, men som vi fast tror därför att Jesus själv säger: ”*Detta (bröd) är min kropp, Detta (vin) är mitt blod.*” Att Luther verkligen menade att denna närvaro börjar direkt i och med konsekrationen skall nu visas. Detta är nödvändigt eftersom Melancthon och filippismen – även i vårt tid inom många lutherska kyrkor – ifrågasätter denna lära.

Luthers stora bekännelse (1528)

Luther utreder denna fråga i sin stora bekännelse mot Zwingli. Konkordieformeln hänvisar också uttryckligen till Luthers läro- och stridsskrifter om nattvarden. Konkordieformelns rätta förståelse kan därför omöjligen tolkas i strid mot vad Luther utifrån Skriften så tydligt har lärt.

I sin stora bekännelse skiljer Luther mellan *befallningsord* (ty. heisselwort) och sådana ord som endast konstaterar vad som sker (thettelwort, *gärningsord*). När Gud skapade ljuset använde han sitt befallningsord: Varde ljus! (Låt det bli ljus!, Ljus, blir till!). Genast blev det ljus. Guds skaparkraft är sådan att det Gud säger och befäller alltid sker. Annars vore han inte Gud.

Luther jämför nu *konsekrationsorden* med *skapelseorden*. I den första nattvarden är det klart att orden ”*Detta är min kropp*” inte i sig är en befallning utan ett konstaterande. Men det är ett verksamt konstaterande

som verkar det orden utsäger. Jesus säger att det han håller i handen (bröd och vin) är hans kropp och blod. Dessa gärningsord måste vara sanna eftersom Kristus är Guds Son och allt han säger är sant. Orden måste också vara sanna redan i samma ögonblick han uttalar dem. Visserligen kan vi inte veta exakt när orden uttalades i förhållande till utdelandet. *Men oavsett när det skedde tror vi att orden var sanna och verkningsfulla i den stund Jesus uttalade dem.* Det framgår också tydligt att Jesus säger dessa ord om det bröd och vin som han ger till lärjungarna att äta och dricka. Enligt grundtexten står det hos Matteus (i ett försök till ordagrann översättning):

”ätande de (medan de åt) tagande Jesus bröd och välsignande bröt han och givande åt lärjungarna sade han: tag, ät, detta är min kropp...” (Matt. 26:26)

Eftersom det förstås är omöjligt att på detta sätt översätta ord för ord ges här några vedertagna översättningar:

Medan de åt tog Jesus ett bröd, tackade Gud, bröt det och gav åt lärjungarna och sade: "Tag och ät. Detta är min kropp (Sv Folkbibeln 2015).

And as they were eating, Jesus took bread, and blessed it, and brake it, and gave it to the disciples, and said, Take, eat; this is my body (King James)

Da sie aber aßen, nahm Jesus das Brot, dankte und brach's und gab's den Jüngern und sprach: Nehmet, esset; das ist mein Leib (Luther).

Zwingli hävdade som bekant att ordet ”är” inte kunde förstås bokstavligt. Han menade att Kristi ord betyder: ”Tag och ät. Detta bröd *symboliserar* min kropp”. Men Luther hävdade kraftfullt att orden måste förstås i sin vanliga, språkliga mening och betydelse om inget annat gör det nödvändigt att tolka dem symboliskt. Zwingli antar då som en hypotes att Luther har rätt beträffande den första nattvarden. Men Zwingli pekar då på att Luther i så fall ändå inte har visat att Kristi kropp och blod är närvarande i *vår nattvard*. När Jesus säger: ”Tag och ät. Detta är min kropp o.s.v.” gäller detta ju endast den

första nattvarden, menar Zwingli. Orden ”Gör detta till min åminnelse” kan enligt honom bara syfta på att vi skall fira en minnesmåltid då vi tänker på Jesu död och uppståndelse. *Hur kan du, Luther, påstå att orden ”Detta är min kropp” också skall gälla vår nattvard?* resonerar Zwingli. Vad Zwingli här säger sammanfaller till stor del med resonemanget hos Melancton och filippisterna. Även de menar att Jesus inte gett oss någon befallning om några särskilda *konsekrationsord* i vår nattvard. Vi har då endast en befallning om att fira en måltid. Filippismen menar att Jesu ord: ”Gör detta till min åminnelse” endast syftar på själva handlingen, så att om vi firar nattvarden har vi ett *löfte* om hans närvaro i denna måltid.

Men Luther har en helt annan uppfattning. Han hävdar att orden ”Gör detta” omfattar allt vad Jesus gjorde i den första nattvarden och i synnerhet uppreparandet av konsekrationsorden. Vi skall i vår nattvard ta bröd och vin och upprepa Jesu egna ord om att detta bröd och vin är hans kropp och blod. Och vi skall dela ut detta sakrament till nattvardsgästerna att äta och dricka med löfte om syndernas förlåtelse.

Men Zwingli motsäger detta. Han hävdar att Luthers syn är felaktig eftersom Kristus inte kom med någon befallning av typen ”Säg: Detta är min kropp...”

Mot detta påpekar Luther att innebörden av orden ”Gör detta” också och framför allt skall förstås om konsekrationsorden. Det finns visserligen inte någon *”pekande hand i marginalen”* (i den tidens böcker sattes det ofta ut en bild av en pekande hand när något skulle observeras), men det är omöjligt att utesluta konsekrationen från orden ”Gör detta”. Varför skall Kristus avse endast *utdelandet* av bröd och vin, men inte *orden* om att detta bröd och vin är hans kropp och blod? frågar Luther.

Luther använder i detta resonemang

den nämnda skillnaden mellan befallningsord (*heisselwort*) och gärningsord (*thettelwort*). Han resonerar ungefär så här:

När vi i vår nattvard läser instiftelseorden är de i och för sig *gärningsord* (*thettelworte*) som berättar om vad Jesus gjorde den första nattvarden. Men i och med hans befallning ”Gör detta” blir dessa gärningsord också *befallningsord* (*heisselworte*). När vi i vår nattvard uttalar orden ”Tag och ät, detta är min kropp” har orden blivit Guds egna befallningsord, uttalade i Kristi person. Det är alltså *Kristus själv* som i konsekrationen säger: ”Detta är min kropp”. Detta är Luthers poäng med hela exegesen av instiftelseorden. Det finns ingen som helst principiell skillnad mellan den första nattvarden och vår nattvard. Genom orden ”gör detta” får vi Kristi fullmakt att upprepa hans egen nattvard så ofta vi önskar. Ja, han vill att detta skall ske ofta som ett viktigt sakrament!

Här skiljer sig Luther på ett avgörande sätt både från Zwingli, hela den reformerta kyrkan och från filippismen. Luther skriver: *”Våra svärmare konsekrerar inte”*. Då menar Luther inte att de utelämnar instiftelseorden såsom man ofta felaktigt har tolkat honom. Nej, han vet mycket väl att även de reformerta läser instiftelseorden. Men han avser den stora skillnaden att de inte tror på att Jesus har befallt oss att upprepa instiftelseorden med innebörden att det nu är Kristus själv som talar i vår nattvard och där förklarar att brödet och vinet är hans kropp och blod. På grund av sin förnekelse har svärmarna inte längre någon biblisk konsekration.

Luther lär alltså inte att det är vårt mänskliga tal som skulle ha makten att förena brödet och Kristi kropp. Han lär inte att prästen gör detta genom sina ord. Det är inte heller fråga om någon slags *”trollformel”*, som de reformerta motståndarna och filippisterna alltid brukar

anklaga både Luther och äktlutheranerna för att ha lärt. Bekännelsen säger:

Emedan missförstånd och söndring uppstått mellan en del teologer av den Augsburgska bekännelsen med avseende på konsekrationen och den vanligt förekommande grundsatsen, att sakramentet inte förekommer utanför det instiftade bruket, har vi med avseende på detta i broderligt samförstånd enat oss om följande: Kristi kropps och blods sanna närvaro i nattvarden åstadkoms inte av någon människas ord eller gärningar, varken prästens ord och förtjänster eller nattvardsgästernas ätande och drickande och tro, utan bör helt och hållet tillskrivas Guds, den Allsmäktiges, och vår Herres Jesu Kristi ord, instiftelse och ordning. (SKB s. 622f, Trigl 998:73f).

Här avvisas i sak läran att konsekrationen skulle vara någon slags mänsklig trollformel eller en magi som får Gud att verka närvaron. Men det är *inte heller* Luthers fasta tro på konsekrationens under som avvisas. Nej, närvaron sker precis som Luther så kraftigt lärde mot Zwingli. Observera att *Kristi ord, instiftelse och ordning* avser både den ursprungliga instiftelsen och det ord som uttalas i konsekrationen! Båda är nödvändiga. Bekännelsen fortsätter:

Ty Jesu Kristi sanna och allsmäktiga ord, som han uttalade vid nattvarden instiftande, var inte bara verksamma vid den första nattvarden, utan gäller, verkar och har sin kraft fortfarande, så att i kraft av samma ord, som Kristus uttalade vid den första nattvarden, Kristi kropp och blod kommer att vara i sanning närvarande, utdelas och mottagas överallt, där nattvarden firas enligt Kristi instiftelse och hans ord brukas. Ty där man håller fast vid hans instiftelse, uttalar hans ord över brödet och kalken och sedan utdelar det välsignade brödet och vinet, där är Kristus själv genom de uttalade orden i kraft av den första instiftelsen verksam genom sitt ord, som han vill skall upprepas. (SKB s. 623, Trigl. 998:75).

Det är omöjligt att här tolka in filippismens och senortodoxins lära att Kristus skulle bli närvarande först när man äter och dricker eller att konsekrationen

enbart skall förstås som en historisk berättelse. Det står ju i bekännelsens text att Kristus är närvarande ”*genom de uttalade orden*” (per illa verba). Hur är detta möjligt? Jo, ”*i kraft av den första instiftelsen*”. Detta är precis i enlighet med vad Luther så kraftigt hävdade mot Zwingli. Den första instiftelsens befallningsord ”*gör detta*” medför att Kristus är verksam i vår nattvard ”*genom de uttalade orden*” (vår konsekration).

Därefter hänvisar Konkordieformeln till några citat från kyrkofäderna och Luther:

Just detta framhålls av Chrysostomus i en predikan om Kristi lidande: "Kristus dukar själv detta bord och välsignar det; ty ingen människa gör det framsatta brödet och vinet till Kristi kropp och blod, utan endast Kristus själv, den för oss korsfäste, gör det. Orden uttalas av prästens mun, men genom Guds kraft och nåd och det ord, som han talar: Detta är min lekamen, välsignas de framburna elementen i nattvarden. Och liksom ordet: Väx till och föröka er och uppfyll jorden, bara uttalas en gång, men alltid är verksamt i naturen, så att den tillväxer och förökar sig, så är detta ord bara uttalat en gång, men intill denna dag och till Herrens återkomst är det kraftigt verksamt, så att hans sanna kropp och blod är närvarande i kyrkans nattvard."

Och Luther skriver i Tom. 6. Ien. fol. 99: "Denna hans befallning och instiftelse verkar och åstadkommer, att vi inte bara delar ut och tar emot bröd och vin, utan hans lekamen och blod, såsom hans ord lyder: Detta är min kropp... Detta är mitt blod... Inte våra ord och handlingar, utan Kristi befallning och instiftelse gör brödet till hans kropp och vinet till hans blod alltifrån den första nattvarden ända till tidens slut, men genom vår förtjänst och förrättning utdelas det dagligen."

Vidare skriver han i Tom. 3. Ien. fol. 466: "Även om jag över alla bröd uttalade orden: Detta är min kropp, så skulle ingenting följa därav. Men när vi i enlighet med hans instiftelse och befallning i nattvarden säger: Detta är min kropp, så är det hans kropp, inte för vårt tals eller våra maktords skull, utan på grund av att han befallt oss att säga och göra så och bundit sin befallning och sitt handlande vid våra ord." (SKB, s. 623, Trigl. 998:76ff). - - - Forts. i nästa nr.